

Michał Bielewicz

REGIONALNA STRATEGIA OCHRONY RYBOŁOWA *PANDION HALIAETUS* W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM (POLSKA ZACHODNIA)

Regional strategy for protection of the Osprey *Pandion haliaetus* in Lubuskie Province (western Poland)

ABSTRAKT: Czynniki odpowiedzialne za spadek liczebności populacji rybołowa na terenie Ziemi Lubuskiej, są ściśle powiązane z istniejącymi zagrożeniami na poziomie ogólnokrajowym. W szczególności dotyczy to problemu redukcji (nielegalnego odstrzału) ptaków na akwenach zagospodarowanych rybacko, silnej presji ze strony zabudowy terenów przyjeziornych (degradacja żerowisk) oraz niewłaściwie ukształtowanych drzewostanów na obszarach leśnych, stanowiących potencjalne miejsca występowania gatunku (brak odpowiedniej ilości starych drzew pod budowę gniazd). Zidentyfikowane wyżej zagrożenia, stanowią obecnie w warunkach krajowych (w tym także na Ziemi Lubuskiej), główny czynnik limitujący stan populacji rybołowa i odpowiadają za niekorzystny trend populacyjny gatunku.

W latach 2000-2008 stan lęgowej populacji rybołowa na obszarze województwa lubuskiego szacowany był na poziomie około 8 par. Jednak już w roku 2011 ptaki potwierdzono zaledwie na trzech stanowiskach lęgowych, z czego jedynie na dwóch stwierdzono istnienie gniazd.

W związku z powyższym, aby powstrzymać proces ekstynkcji rybołowa w województwie lubuskim, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim opracowała pod koniec 2011 roku dokument pt.: „Regionalna strategia ochrony rybołowa w województwie lubuskim”, którego główne założenia i cele, a także wstępne wyniki podjętych działań ochronnych, zostały w ogólnym zarysie przedstawione w niniejszej publikacji.

SŁOWA KLUCZOWE: rybołów, ochrona czynna, monitoring, sukces lęgowy, województwo lubuskie

ABSTRACT: The factors responsible for population decrease of the osprey in the Lubuska Land are closely related to the existing threats on country-wide scale. In particular, it refers to the problem of species reduction (illegal shooting) of birds on fishery water bodies, strong pressure from the development of lake-side areas (degradation of feeding grounds) and improper development of treestands in forested areas which are potential habitats of the species (lack of proper number of old trees for building nests). In the entire country (including the Lubuska Land) the above identified threats constitute the main factor which limits the osprey population and are responsible for the unfavourable population trend of the species.

In the years 2000-2008 the size of the breeding population of the osprey in Lubuskie Province was estimated at approx. 8 pairs. However, as soon as in 2011 only three breeding locations were confirmed of which only two had nests.

In response to the above and to halt the process of the osprey disappearance in Lubuskie Province, at the end of 2011 the Regional Directorate for Environmental Protection in Gorzów Wielkopolski worked out and approved a document “Regional strategy for protection of the Osprey in Lubuskie Province” whose main assumptions and objectives as well as the preliminary results of protective actions taken so far have been presented in this article.

KEY WORDS: the osprey, active protection, monitoring, breeding success, Lubuskie Province

Obecny stan krajowej populacji rybołowa można uznać za katastrofalny. Począwszy od drugiej połowy lat 90. gatunek ten sukcesywnie zmniejsza swą liczebność na terenie kraju, wycofując się z większości obszarów, na których dotąd występował. Szacowana pod koniec lat 90. krajowa populacja rybołowa na poziomie 70-75 par, obecnie nie przekracza wielkości 40 par ograniczających się przestrzennie do występowania na nieco ponad 1% powierzchni kraju (Mizera 2007, 2009, KOO 2008, Chodkiewicz et al. 2013). Na Ziemi Lubuskiej w końcu lat 80. obecność rybołówów potwierdzono zaledwie na 1 stanowisku, jednak zarejestrowane obserwacje ptaków w okresie lęgowym w innych częściach regionu, wskazywały na możliwość dalszego gniazdowania nawet do 4 par tego gatunku (Mizera 1995, 2004). W latach 2000-2008 w województwie lubuskim stan lęgowej populacji rybołowa szacowany był na poziomie około 8 par (Jermaczek 2005, KOO 2006, 2007, 2008, Mizera 2007, Jerzak 2008). Jednak już w roku 2011 potwierdzono ptaki tylko na trzech stanowiskach lęgowych w których zaledwie w dwóch stwierdzono obecność istniejących gniazd (M. Bielewicz - dane nie publ.). Za znamienne należy uznać wycofanie się rybołowa z obszaru Puszczy Rzepińskiej oraz Barlineckiej, a także Puszczy Noteckiej, gdzie w latach 90. gniazdowało jeszcze 9-12 par (Mizera 2004).

Czynniki odpowiedzialne za spadek liczebności populacji rybołowa na terenie Ziemi Lubuskiej są ściśle powiązane z istniejącymi zagrożeniami na poziomie ogólnokrajowym. W szczególności dotyczy to problemu redukcji (nielegalnego odstrzału) ptaków na akwenach zagospodarowanych rybacko, silnej presji ze strony zabudowy terenów przyjeziornych (degradacja żerowisk) oraz niewłaściwie ukształtowanych drzewostanów na obszarach potencjalnego występowania rybołowa (brak odpowiedniej ilości starych 150-letnich drzew pod budowę gniazd) (Mizera 2009, KOO 2013, Przybyliński 2013).

Zidentyfikowane wyżej zagrożenia stanowią obecnie w warunkach województwa

lubuskiego, główny czynnik limitujący stan regionalnej populacji rybołowa i odpowiadają za niekorzystny trend populacyjny tego gatunku.

W związku z powyższym, aby powstrzymać spadek liczebności rybołowa i zahamować proces ustępowania gatunku w granicach obszaru województwa lubuskiego, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim podjęła w roku 2011 inicjatywę opracowania i wdrożenia dokumentu o charakterze strategii ochrony rybołowa na obszarze swojego działania. Przedmiotowe opracowanie posiada obecnie charakter dokumentu wyłącznie wewnętrznego wewnętrznego, stanowiącego jednak dla ww. organu ochrony przyrody, podstawę do podejmowania wielokierunkowej aktywności w działaniach na rzecz ochrony czynnej i monitoringu stanu populacji rybołowa na obszarze swojego działania (tj. województwa lubuskiego).

Cel strategiczny w przyjętym dokumencie (czyli powstrzymanie dalszego procesu ustępowania gatunku) ma być zrealizowany za pomocą specjalnie zaprojektowanych działań ochronnych, obejmujących aktywność na 3 płaszczyznach organizacyjnych tj.:

- działań z zakresu ochrony czynnej rybołowa (obejmujących m. in. wyszukiwanie gniazd w połączeniu z wdrażaniem ochrony strefowej, rozpoczęcie kompleksowego projektu budowy sztucznych platform lęgowych w regionie, projektowanie działań ochronnych dla rybołowa w zakresie modyfikacji gospodarki leśnej w ramach sporządzanych planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000),
- działań o charakterze promocyjno – edukacyjnym, ukierunkowanych na kluczowe grupy zawodowe i/lub społeczne mające strategiczny wpływ na możliwość skutecznej ochrony rybołowa na terenie województwa lubuskiego (*szkolenia i warsztaty dyskusyjne, publikacje oraz działalność medialna itp.*),
- działań związanych z monitoringiem oraz ewidencją danych (*stworzenie regionalnej*

bazy danych w zakresie monitoringu stanu liczebności gatunku w regionie, analizy wskaźników rozrodu, identyfikacji oraz dokumentacji zagrożeń, a także ewidencji gniazd naturalnych oraz sztucznych platform gniazdowych).

Realizacja strategii

Do najważniejszych i obecnie realizowanych działań ochronnych wdrażanej od końca 2011 roku strategii ochrony rybołowa na Ziemi Lubuskiej należy w szczególności zaliczyć:

- zainicjowanie formalnej współpracy instytucjonalnej w formie podpisanych w roku 2012 porozumień pomiędzy Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim a Regionalnymi Dyrekcjami Lasów Państwowych w Szczecinie i Zielonej Górze w zakresie partnerskiej realizacji strategii ochrony rybołowa na terenie województwa,
- rozpoczęcie programowego i systemowego projektu budowy sieci sztucznych platform lęgowych dla rybołowa na terenie całego województwa lubuskiego (fot. 1). Łącznie w latach 2011-2013 Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim we współpracy z administracją 14 nadleśnictw wchodzących w skład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinie oraz w Zielonej Górze, zainstalowała 31 sztucznych platform gniazdowych dla rybołowa na terenie woj. lubuskiego. Do końca 2015 roku, planowany jest wzrost liczby zainstalowanych platform do poziomu około 50 szt.,
- rozpropagowanie wśród pracowników administracji Lasów Państwowych, służb ochrony przyrody województwa lubuskiego oraz lokalnych przyrodników, opracowanego w roku 2011 przez Ligę Ochrony Przyrody w Zielonej Górze we współpracy z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, posteru promującego ideę ochrony rybołowa w województwie lubuskim,

Fot. 1. Prace terenowe związane z budową sztucznych platform lęgowych dla rybołowa *Pandion haliaetus* na terenie województwa lubuskiego (fot. M. Bielewicz).

Photo 1. Field works on construction of man-made breeding platforms for the Osprey *Pandion haliaetus* in the area of Lubuskie Province (Photo by M. Bielewicz).

- zainicjowanie i przeprowadzenie dla pracowników administracji Lasów Państwowych oraz pracowników Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego szkoleń i warsztatów dyskusyjnych mających na celu wzmocnienie ich zainteresowania oraz zaangażowania w realizację działań na rzecz ochrony czynnej rybołowa w województwie lubuskim (fot. 2),
- stworzenie i rozwijanie w Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, baz danych w zakresie rejestru ewidencji wybudowanych sztucznych platform lęgowych, stanu ich zasiedlenia, monitoringu rozrodu populacji oraz wszelkich dokonywanych obserwacji ptaków na obszarze województwa. Powyższe działanie, obejmuje m.in. prace związane z realizacją monitoringu w terenie, jak również opracowanie zstandaryzowanej karty obserwacji rybołowa i jej rozpowszechnianie wśród zainteresowanych podmiotów i/lub osób,
- stworzenie na stronie internetowej Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, specjalnej zakładki informacyjnej poświęconej realizacji strategii ochrony rybołowa w województwie lubuskim: <http://gorzow.rdos.gov.pl/>,
- współpraca z lokalnymi mediami, mająca na celu realizację szerokiej kampanii społecznej, promującej idee ochrony czynnej rybołowa w województwie lubuskim (fot. 3).

Pierwsze efekty

W 2013 roku Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim odnotowała pierwsze sukcesy. Rybołowy zasiedliły dwa z wybudowanych w marcu 2013 roku gniazd. W jednym rewirze, na obszarze Natura 2000 Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry PLB080005 para przystąpiła do lęgów wyprowadzając szczęśliwie 3 młode (fot. 4), natomiast na drugim stanowisku, gniazdo zostało rozbudowane przez jednego rybołowa, jednak w wyniku najprawdopodobniej nieskojarzenia pary, nie doszło do lęgu. Ponadto w roku 2012 stwierdzono na terenie województwa lubuskiego drugi rewir lęgowy z gniazdem zlokalizowanym na słupie trakcji energetycznej, a także odnotowano powrót rybołowów na opuszczone od kilku lat stanowisko na terenie Puszczy Puszczyskiej w gminie Dobiegniew.

Stan populacji rybołowa w województwie lubuskim na przestrzeni ostatnich 3 lat uległ dość zasadniczej zmianie. Począwszy od roku 2012 odnotowano zmianę trendu populacyj-

Fot. 2. Szkolenie dla służby leśnej Nadleśnictwa Międzyrzecz z zakresu ochrony czynnej rybołowa, wrzesień 2012 r. (fot. M. Bielewicz).

Photo 2. Training for forestry servicemen from Międzyrzecz Forest District on active protection of the osprey, September 2012. (Photo by M. Bielewicz).

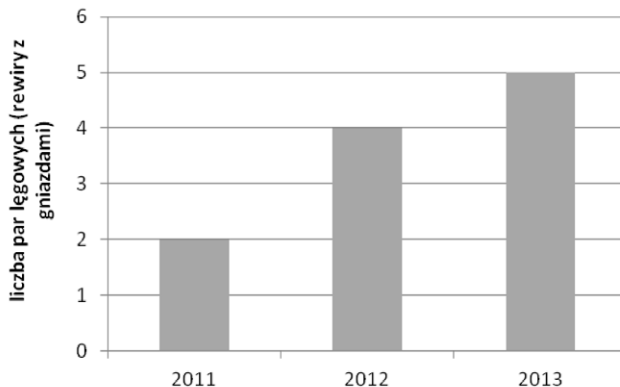
Fot. 3. Udział mediów lokalnych w pracach związanych z montażem sztucznych platform lęgowych dla rybołowa *Pandion haliaetus*, Nadleśnictwo Skwierzyna, marzec 2012 r. (fot. M. Bielewicz)

Photo 3. Participation of local media in assembly of man-made breeding platforms for the osprey *Pandion haliaetus* in of Skwierzyna Forest District, March 2012 (Photo by M. Bielewicz).

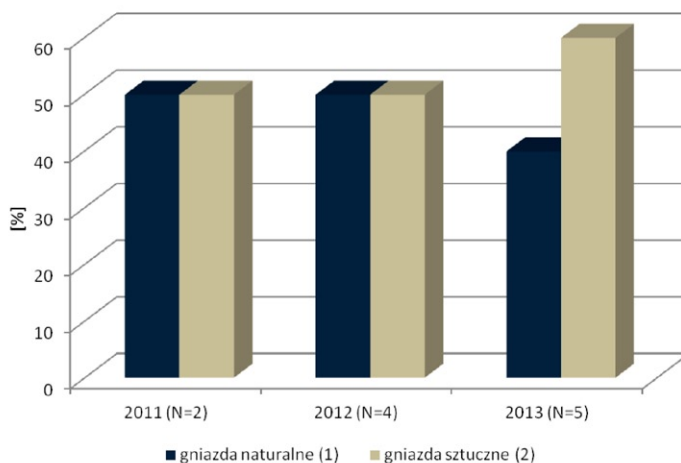
Fot. 4. Sztuczna platforma lęgowa zasiedlona przez parę rybołowów *Pandion haliaetus* w województwie lubuskim, kwiecień 2013 r. (fot. M. Bielewicz).

Photo 4. Man-made breeding platform inhabited by a pair of ospreys *Pandion haliaetus* in Lubuskie Province, April 2013 (Photo by M. Bielewicz).

Ryc. 1. Zmiany liczebności rybołowa *Pandion haliaetus* w województwie lubuskim w latach 2011-2013.

Fig. 1. Population size changes for the osprey *Pandion haliaetus* in Lubuskie Province in the years 2011-2013.

Ryc. 2. Wykorzystanie sztucznych i naturalnych gniazd przez rybołowy *Pandion haliaetus* w województwie lubuskim w latach 2011-2013.

Fig. 2. Exploitation of man-made and natural nests by ospreys *Pandion haliaetus* in Lubuskie Province in the years 2011-2013.

nego rybołowa wskazującą na zatrzymanie się procesu spadku liczebności populacji i być może rozpoczęcie stałej fazy wzrostu gatunku w regionie (ryc. 1). Obecnie liczebność rybołowa w granicach województwa lubuskiego szacowana jest na poziomie 5-7 par łęgowych, co jest wartością ponad dwukrotnie wyższą od stanu określonego w roku 2011.

Procentowy udział zajętych przez rybołowa sztucznych platform łęgowych w stosunku do wszystkich obsadzonych gniazd w roku 2013 (N=5) nieznacznie się zwiększył i wynosi obecnie około 60% (ryc. 2). Sukces łęgowy lubuskiej populacji (tab. 1), zasiedlającej sztuczne platformy gniazdowe wyniósł w 2013 roku 66% i był dość znacząco wyższy

od wyników uzyskanych przez rybołowy wykorzystujące gniazda naturalne (50%).

Stwierdzony w latach 2012-2013 wzrostowy trend liczebności rybołowa na Ziemi Lubuskiej potwierdza wstępnie skuteczność zainicjowanych przez Regionalną Dyрекję Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim działań o charakterze ochronno-wspierającym. Niewątpliwie zatem, istnieje pilna potrzeba dalszego rozwijania strategii ochrony rybołowa w regionie i wdrażania działań związanych z ochroną czynną gatunku, zarówno w wymiarze dalszej rozbudowy projektu sztucznych platform lęgowych, jak również wdrażania ochrony strefowej, inwentaryzacji, monitoringu czy realizacji działalności szkoleniowej dedykowanej pracownikom administracji Lasów Państwowych, środowiskom łowieckim, a także użytkownikom i właścicielom akwenów zagospodarowanych rybacko.

Podsumowanie

Obecny stan lęgowej populacji rybołowa w Polsce można uznać za katastrofalny. Populacja w latach 2008-2010 osiągnęła najniższy poziom liczebności notowany w Polsce na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. Podobnie sytuacja wygląda na Ziemi Lubuskiej, gdzie rybołów zmniejszył swą liczebność z poziomu około 8 par lęgowych w roku 2008 do 2-3 par w roku 2011.

W związku z powyższym, aby powstrzymać proces ekstynkcji rybołowa w województwie lubuskim, Regionalna Dyrekcja

Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim podjęła w 2011 roku inicjatywę wdrożenia regionalnej strategii ochrony tego okazałego drapieżnika w granicach obszaru województwa.

W ramach realizacji strategii ochrony rybołowa podjęto i zrealizowano szereg działań ochronnych obejmujących aktywność na 3 płaszczyznach organizacyjnych tj.:

- działań z zakresu ochrony czynnej rybołowa (*stymulacja gniazdowa, inwentaryzacja, ścisła ochrona siedlisk lęgowych*),
- działań o charakterze promocyjno - edukacyjnym, ukierunkowanych na kluczowe grupy zawodowe i/lub społeczne mające strategiczny wpływ na możliwość ochrony czynnej rybołowa na terenie województwa lubuskiego (*szkolenia i warsztaty dyskusyjne, publikacje oraz działalność medialna itp.*),
- działań związanych z monitoringiem oraz ewidencją danych (*stworzenie regionalnych baz danych w zakresie obserwacji rybołowa, ewidencji platform gniazdowych oraz monitoringu stanu liczebności populacji i wskaźników jej rozrodu*).

W efekcie ponad 2-letniego wdrażania strategii ochrony rybołowa w województwie lubuskim, odnotowano „pozytywną” reakcję populacji na podjęte działania ochronne, co w konsekwencji przełożyło się na realny wzrost liczebności gatunku w granicach obszaru województwa lubuskiego z poziomu 2-3 par lęgowych wykazywanych w roku 2011 do 5-7 par w roku 2013.

LITERATURA

- BIELEWICZ M. 2013. Dane niepublikowane (unpublished data).
- CHODKIEWICZ T., NEUBAUER G., CHYLARECKI P., SIKORA A., CENIAN Z., OSTASIEWICZ M., WYLEGAŁA P., ŁAWICKI Ł., SMYK B., BETLEJA J., GASZEWSKI K., GÓRSKI A., GRYGORUK G., KAJTOCH Ł., KATA K., KROGULEC J., LENKIEWICZ W., MARCZAKIEWICZ P., NOWAK D., PIETRASZ K., ROHDE Z., RUBACHA S., STACHYRA P., ŚWIĘTOCHOWSKI P., TUMIEL T., URBAN M., WIELOCH M., WOZNIAK B., ZIELIŃSKA M., ZIELIŃSKI P. 2013. Monitoring populacji ptaków Polski w latach 2012-2013. Biuletyn Monitoringu Przyrody 11: 1-72.
- JERMACEK A. 2005. Ptaki. In: JERMACEK A., MACIANTOWICZ M. (Eds.). Przyroda Ziemi Lubuskiej. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.

- JERZAK L. (Ed.). 2008. Przyroda Ożywiona. Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego. Zarząd Województwa Lubuskiego. Zielona Góra.
- KOO. 2006. Biuletyn Nr 15.
- KOO. 2007. Biuletyn Nr 16.
- KOO. 2008. Biuletyn Nr 17.
- KOO. 2013. Oficjalny portal internetowy Komitetu Ochrony Orłów pod adresem: <http://www.koo.org.pl/>
- MIZERA T. 1995. Rybołów *Pandion haliaetus* (L.,1758). In: JERMACZEK A., CZWAŁGA T., JERMACZEK D., KRZYŚKÓW T., RUDAWSKI W., STAŃKO R. Ptaki Ziemi Lubuskiej, monografia faunistyczna. Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- MIZERA T. 2004. Rybołów *Pandion haliaetus* (L., 1758) Rybołów. In: Poradnik ochrony gatunków i siedlisk – siedliska przyrodnicze. Ministerstwo Środowiska: 254-257.
- MIZERA T., RODZIEWICZ M., SZYMKIEWICZ M. 2007. Rybołów *Pandion haliaetus*. In: SIKORA A., ROHDE Z., GROMADZKI M., NEUBAUER G., CHYLARECKI P. (Eds.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych w Polsce 1985-2004. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 158-159.
- MIZERA T. 2009. Sytuacja rybołowa *Pandion haliaetus* w Polsce na początku XXI wieku. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej 11, 3(22): 45-55.
- NEUBAUER G., SIKORA A., CHODKIEWICZ T., CENIAN Z., CHYLARECKI P., ARCHITA B., BETLEJA J., ROHDE Z., WIELOCH M., WOZNIAK B., ZIELIŃSKI M. 2011. Monitoring populacji ptaków Polski w latach 2008-2009. Biuletyn Monitoringu Przyrody 8, 1: 1-40.
- PRZYBYLIŃSKI T. 2013. Rybołów *Pandion haliaetus*. W: ZAWADZKA D., CIACH M., FIGARSKI T., KAJTOCH Ł., REJT Ł. Materiały do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. GDOŚ, Warszawa, ss. 215-219.

Summary

Current status of the osprey population in Poland may be recognized as catastrophic. In the years 2008-2010 the population plummeted to the lowest level recorded in Poland in the recent several years. The situation is similar in Lubuska Land where the osprey population declined from approx. 8 breeding pairs in 2008 to 2-3 pairs in 2011.

With regard to the above and in an effort to stop the process of extinction of the osprey in Lubuskie Province, in 2011 the Regional Directorate for Environmental Protection in Gorzów Wielkopolski took the initiative to work out and implement a regional protection strategy for that species. In the course of implementation a number of conservation activities were accomplished on 3 organizational levels:

- active protection of the osprey (nesting stimulation, inventorying, strict protection of nesting habitats)
- promotional and educational activities targeted at the key vocational and/or social groups of strategic influence upon potential active protection of the osprey in Lubuskie Province (trainings and discussion workshops, publications and media activities etc.)
- monitoring and data recording activities (creating regional data bases for osprey observations, recording of nesting platforms and monitoring of the population and its breeding factor).

As a result of a two-year implementation of the osprey protection strategy in Lubuskie Province a “positive” reaction of the population was noticed as well as a real expansion of the population within the borders of the province from merely 2-3 breeding pairs in 2011 to 5-7 pairs in 2013.

Adres autora:

Michał Bielewicz
Skwierzyna (woj. lubuskie)
e-mail: michal_bielewicz@wp.pl